

«Хід королевою», «Затяжний дощ», «Брати»), утеча в спогади як віднайдення себе (оповідання «Солодке життя»), пошук героєм свого родового коріння, самототожності («Відлуння кроків»,

«У фатальному коловороті», «Крісло-гойдалка в осінній мряці»). Твори позначені драматизмом, відчуттями приреченості й неможливістю змінити час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астрахан Н. Буття літературного твору: Аналітичне та інтерпретаційне моделювання : монографія. Київ : Академвидав, 2014. 432 с.
2. Даниленко В. Туга за втраченим смыслом (Проблема екзистенційного вакууму в сучасній українській малій прозі). *Слово і час*. 2000. № 3. С. 41–45.
3. Денисюк І. Про специфіку новели. *Розвиток української радянської новели. Тези доповідей до міжвузівської наукової конференції*. Травень 1966. С. 6–8.
4. Джоґаник Я. Проблема імплантування світу до персонажа під час втечі (з вороттям). *Studia Slavistica*. 2012. Вип. 12: Слов'янські взаємини. С. 112–124.
5. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. Москва : Политиздат, 1990. 415 с.
6. Камю А. Сторонній: Повість. Чума: Роман. Падіння: Повість. Київ : Дніпро, 1991. 655 с.
7. Кобаль Т. З вірою в повернення. *Ратуша*. 16 листопада 1996 року. № 30. С. 4.
8. Ковальова Г. Основні підходи до розуміння сутності феномену ескапізму. *Культура України*. Випуск 49. 2015. С. 64–74.
9. Осадчук П. Намальоване письменницьким пером. Втеча без вороття. 2010. С. 3–8.
10. Павличко Д. Пряшівська Йокнапатофа Івана Яцканина. *Чорний ящик зрілої дами*. 2009. С. 151–162.
11. Пахаренко В. Биття об стіну буття. Екзистенціалізм: спроба найзагальнішого огляду. *Українська мова та література*. 2006. Число 32(476). С. 3–16.
12. Роман М. Художня проза Івана Яцканина. *Дукля*. 2000. № 3. С. 46–60.
13. Савчин М. Духовна парадигма психології: монографія. Київ : Академвидав, 2013. 252 с.
14. Яцканин І. ...як збиті пси. 1998. 109 с.
15. Яцканин І. В усьому винні чоловіки. Пряшів : Спілка українських письменників Словаччини, 2004. 140 с.
16. Яцканин І. Вернісаж. Пряшів : Цупер, 2000. 88 с.
17. Яцканин І. Втеча. Пряшів : Словацьке пед. вид-во в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1995. 127 с.
18. Яцканин І. Втеча без вороття. Пряшів : Спілка українських письменників Словаччини, 2010. 214 с.
19. Яцканин І. Місце проживання. Пряшів : Словацьке пед. вид-во в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1987. 147 с.
20. Яцканин І. Тіні й шрами. Пряшів : Словацьке пед. вид-во в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1994. 97 с.

УДК 82.09Корсак

ІСТОРИЧНА ПРОЗА ІВАНА КОРСАКА У КРИТИЧНИХ І НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

HISTORICAL PROSE OF IVAN KORSAK IS IN CRITICAL AND SCIENTIFIC RESEARCHES

Токар Н.В.,

orcid.org/0000-0002-3872-8289

аспірант кафедри української літератури

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Творчість сучасного українського письменника Івана Корсака дедалі частіше стає предметом досліджень науковців та водночас залишається маловідомою читачеві. Причину вбачаємо в недостатній популяризації художнього доробку митця й низькій національній свідомості громадян. Історична проза волинського літератора відзначається глибоким патріотизмом, інтелектуальністю, актуальністю порушених проблем. У статті зроблено огляд критичних і наукових досліджень художнього доробку Івана Корсака та доповнено їх власними міркуваннями. На основі наукових розвідок сформовано риси творчої манери митця.

Ключові слова: історична проза, критичні дослідження, відгук, рецензія, передмова, післямова.

Творчество современного писателя Ивана Корсака становится все более популярным среди исследователей и в то же время остается малоизвестным читателю. Причина кроется в недостаточной популяризации произведений и низком уровне национального сознания граждан. Историческая проза волынского литератора отличается глубоким патриотизмом, интеллектуальностью, актуальностью проблем. В статье сделан обзор исследований художественных произведений И. Корсака, дополненный собственными предположениями, на основе чего сформированы черты творческой индивидуальности писателя.

Ключевые слова: историческая проза, критические исследования, отзыв, рецензия, предисловие, послесловие.

The creation of modern writer Ivan Korsak acquires vogue among researchers and at the same time remains not popular to the reader. The reason is in insufficient popularization of creative work of artist and low national consciousness of citizens. The historical prose of the Volyn author is marked deep patriotism, intellectuality, actuality of problems. The review of critical and scientific researches of artistic work of Ivan Korsak has done and they are complemented own thoughts in the article. The lines of creative manner of the writer are formed on the basis of scientific researches.

Key words: historical prose, critical researches, review, introduction, conclusion.

Постановка проблеми. На особливу увагу й наукове дослідження заслугове історична тема у прозі волинського письменника Івана Корсака. Це великий масив книг про різні періоди в житті нашого народу, про видатних, особливих і не завжди знаних особистостей в історії: «Гетьманіч Орлик», «Таємниця святого Арсенія», «Тиха правда Модеста Левицького», «Капелан армії УНР», «Отаман Чайка», «Діти Яфета», «Корона Юрія II», «Завойовник Європи» та інші. Ці твори споріднює одна важлива обставина – про які б відтинки історії й людей у ній не розповідалося, усі вони гостро актуальні й апелюють до читача цілою низкою питань.

Наукові розвідки історичного доробку Івана Корсака нечисленні. Переважно більшість із них становлять рецензії, передмови та післямови до романів та повістей письменника. Зважаючи на брак ґрунтовних наукових розвідок творчого доробку Івана Корсака, вважаємо за необхідне зробити їх огляд у нашому дослідженні.

Виклад основного матеріалу. На особливу увагу заслугове некролог М. Жарких «Пам'яті Івана Корсака» [1]. Поряд із біографічними відомостями, поданими у вигляді спогадів, автор подає цікавий, з літературознавчого погляду, аналіз творчості письменника. Дослідник розподіляє творчий доробок митця на два періоди. До першого М. Жарких відносить збірки малої прози «Тіні і полиски» (1990), «Покруч» (1991), «Оksamит недавнених літ» (2000). Погоджуємося з думкою автора про те, що перші дві збірки є творчим продовженням волинської тематики з життя простого народу, започаткованої ще Лесею Українкою. Письменник розглядає життя селян другої половини ХХ ст. («Тіні і полиски») та робітників й інтелігенції («Покруч») з погляду етики, гуманізму, життєвих цінностей. Твори збірок характеризуються психологізмом зображення. Другий період творчості розпочинається збіркою «Імена твої, Україно» (2007) – художньо-документальними оповіданнями про життя

та діяльність видатних, часто призабутих українських діячів починаючи від періоду Київської Русі. Микола Жарких вважає цю збірку переломною у творчості письменника, оскільки саме нею І. Корсак започаткував історичну тематику творчого доробку. Ми погоджуємося з висновками дослідника, проте витоки історизму все ж вбачаємо у збірці публіцистики «Оksamит недавнених літ». Науковець наголошує на необхідності вивчення та осмислення творчого доробку митця з літературознавчого погляду.

О. Головій в огляді творчого доробку волинського літератора під назвою «Історичний роман як ліки проти байдужості» зазначає, що «романи Івана Корсака – це не «чтиво для метро», не «відпочинки для мозку та очей». Їх мусимо читати вдумливо, не відволікаючись на дрібниці й суєту. А радше – приймати дозовано, як ліки. Ліки проти ментальної байдужості. Ліки проти непам'яті. Еліксир відновлення національної свідомості та гордості за свій народ» [2]. Це визначення окреслює одну з головних рис творчого доробку письменника – інтелектуальність. Адже прозописмо волинського літератора відзначається широтою охоплення проблем, історичною та науковою фактуальністю, зверненням до моральних цінностей, апелюванням до сучасності, глибоким підтекстом.

Михайлові Кучерепі належить післяслово до роману «Мисливці за маревом» волинського письменника. У статті «Чи можна осягнути суперечливий, нерозумно влаштований світ?» науковець відзначає динамічність сюжету, розширений хронотоп із переплетенням сюжетних ліній давнини та сучасності, внаслідок чого відбулася модифікація історичного та детективного жанрів. Дослідник відзначає також надзвичайну образність мови твору, що є характерним для всього творчого доробку письменника, велику кількість персонажів, багато з яких є відомими історичними постатями. Однак, за спостереженнями автора, увагу письменник зосереджує

на призабутій постаті поета-мислителя Данила Братковського, ім'я якого стало відомим завдяки зусиллям М. Драгоманова та В. Антоновича у другій половині XIX ст.

Традиційним для творчого доробку волинського письменника є надання переваги у виборі головного героя одинакові-бунтівнику, який не скоряється обставинам (частіш за все – політично забарвленим) і намагається змінити установлені порядки, але наштовхується у своєму прагненні на цілковиту байдужість і нерозуміння. Такими є В. Липинський, Ю. Немирич, якоюсь мірою П. Куліш та інші. До цієї когорти належить і Данило Братковський – романтична у своїй винятковості постать, яка знаходилася в опозиції до свого класу і на протигагу йому стала на захист української ідеї.

Устами сучасного підприємця, зазначає дослідник, письменник зауважує, що Братковський у своїх поглядах на півстоліття випередив всесвітньовідомих мислителів Дідро та Вольтера. Він судив людей не за їхніми статками чи становою приналежністю, а, в першу чергу, за морально-етичними цінностями. Завдяки перетину сучасності та минулого, зазначає М. Кучерепа, письменник змушує замислитися читача над одвічними цінностями, першопричиною добра і зла, зіставити життя трьохсотлітньої давнини із сучасністю і дійти висновку, що в основі своїй воно не змінилося. Постійні рефлексії героїв, стверджує дослідник, наближають роман до психологічної студії: «Герої-сучасники роману постійно в роздумах, міркуваннях, вони порівнюють не лише епохи, а й сутність людського буття, тому цей твір є своєрідним психоаналізом як окремо взятого індивіда, так і суспільства в цілому» [3, с. 267]. Думка науковця видається нам цілком слушною і стосується всього творчого доробку митця.

Повноцінною літературознавчою розвідкою вважаємо критичну заувагу до роману «Отаман Чайка», висловлену в післямові до твору Михайлом Слабошпицьким. У відгуку «Поляк з українською групою крові. Кілька уваг про Міхала Чайковського й про «Отamana Чайку» Івана Корсака» науковець торкається теми польсько-українських маргіналів кінця 18 – поч. 19 ст., справедливо вважаючи цю тему незаслужено забутою чи замовчуваною. Автор подає короткий огляд життя й діяльності родовитих поляків, небайдужих до долі українського народу та його культури, таких як Ігнатій Мархоцький, Вацлав Ржевуський, В'ячеслав Липинський. У цьому ж контексті дослідник розглядає й феномен «української школи» в польській літературі та її вплив

на український літературний та політичний процеси.

До когорти «поляків з українською групою крові» М. Слабошпицький відносить і Міхала Чайковського – постать, неодноразово розроблену в польській літературі. Відомий громадський і політичний діяч кількох країн, талановитий письменник та прихильник ідеї єднання поляків та українців проти спільного ворога – російської імперії, Чайковський змушений був стати вічним емігрантом через свої переконання. Автор післямови звертає увагу й на літературну творчість героя, зокрема на його історичну прозу, присвячену козаччині.

Політична та військова діяльність героя в Туреччині стала об'єктом зображення роману Івана Корсака. Науковець зазначає, що письменникові вдалося втілити правдоподібний, живий, динамічний образ Чайковського у взаємодії з суспільно-політичними подіями часу: «Його Чайковський переконує читачів у своїй достеменності – від його фізичної подоби й до думок, почуттів та настроїв. Автор роману зумів також лаконічними, але місткими мазками змалювати широкий історичний контекст. І саме завдяки тому герой постає не в історико-політичному вакуумі, а в живих зв'язках зі своїм часом, у напрузі характерних для епохи і його вдачі конфліктів» [4, с. 188].

Післямова М. Слабошпицького до роману І. Корсака «Діти Яфета» має назву «Я хочу, щоб була Україна...» (слова В. Липинського) з підзаголовком «В'ячеслав Липинський у нашій історії й у романі Івана Корсака». Автор вважає за потрібне подати історичну довідку про життя та діяльність В'ячеслава Липинського для кращого усвідомлення суспільної ваги цієї непересічної людини. Наголошуючи на виключності особистості (поляк-аристократ, політик, публіцист, історик та соціолог з блискучою перспективою, він усе життя поклав на ниву української національної ідеї), автор малює трагічний життєвий шлях із нереалізованими мріями, нерозумінням як поляків, так, часто, і українців, і навіть найближчих людей: «Липинський же став остаточно чужим серед своїх і – дуже часто – чужим поміж тих, кого назвав своїми» [5, с. 217]. Цей висновок, на думку автора, виразно звучить у романі І. Корсака. Вказує М. Слабошпицький і на ідею самостійності української держави, яка була виразно відчутною в діяльності Липинського задовго до її усвідомлення українською громадськістю. Не залишилася поза увагою дослідника й така провідна риса творчості прозаїка, як

увага до внутрішнього світу героя. Липинський-політик у творі, на думку М. Слабошпицького, вирізняється з-поміж інших високими моральними цінностями, увагою до кожної окремої особистості, проте він не відірваний від реальності, що є характерним для всього історичного доробку волинського письменника, докладно виписаного згідно з документальними джерелами. Дослідник зазначає, що роман І. Корсака своєю концепцією проєктований на сучасність. Об'єктивний погляд на ідеї Липинського в контексті доби є важливим уроком історії та аргументом для подальшого державного розвитку. В. Липинський, як і М. Левицький з роману «Тиха правда Модеста Левицького», зазначає автор, – це постаті ідеалістів, чії прагнення були занадто сміливими для своєї доби й не знайшли належної підтримки сучасників. Порівнюючи двох діячів, близьких у відданості своїм ідеалам та в беззастережному гуманізмі, дослідник вказує на цілковиту їх протилежність за темпераментами: «Липинський проти Левицького — згусток пристрасті, вибуховий темперамент полеміста» [5, с. 217]. Авторіві роману важливо було донести до читача ті ідеї та ідеали героя, які не знайшли розуміння його сучасників. Тому вважаємо справедливим розгляд роману «Діти Яфета» М. Слабошпицьким як роману ідей, висловлених героєм та потрактованих автором. Водночас, як зазначає науковець, завдяки майстерності автора такий підхід до постановки проблеми не призвів до втрати індивідуальності як головним героєм, так і другорядними, життєві історії яких докладно виписані та деталізовані в історичному контексті. Творча манера письменника, на думку автора післямови, поєднує в собі увагу до побутових деталей, психологізації та індивідуалізації особистості в контексті політичних та філософських ідей доби: «Ось цим передовсім і відрізняється проза від публіцистики чи науково-популярної літератури» [5, с. 218]. Така творча позиція автора, як зазначає дослідник, простежується у ряді інших історичних романів митця, таких як «Таємниця святого Арсенія», «Капелан армії УНР», «Тиха правда Модеста Левицького».

У контексті міжкультурних взаємин розглядає роман І. Корсака «Діти Яфета» польський науковець Євгеніуш Вільковський. У відгуку з промовистою назвою «Душею ту землю почути...» дослідник зазначає, що текст І. Корсака глибоко закорінений у національну ідею, а життя та діяльність Липинського якнайкраще ілюструють авторське бачення сильної, розвиненої держави з активною громадсько-патріотичною позицією

всіх її мешканців без національної диференціації [6]. Назва роману, як зазначає дослідник, є символічною. Вона утверджує нерозривність моральних та державних цінностей, необхідність відновлення культурних традицій, що сягають у своєму розвитку основ християнства, адже апелює як до Старого Заповіту, так і до праці самого Липинського «Хам і Яфет», де автор намагається віднайти причини неспроможності української нації до розбудови власної держави.

Наголошуючи на майстерності прозаїка у втіленні людських характерів, науковець вказує на таку провідну рису авторського дискурсу, як філософічність, що, на нашу думку, притаманна всьому творчому доробку волинського письменника. Філософські рефлексії в романі, вкладені в уста В. Липинського або безпосередньо висловлені автором, на думку дослідника, підпорядковані «концепції територіального патріотизму» – справі всього життя героя твору. Виходячи за рамки аналізованого роману, доходимо висновків, що роздуми про сенс людського існування (ідеї «чесності із собою» та «філософії серця») наявні в різних модифікаціях у всіх творах автора. Особливістю філософської думки І. Корсака є невідривність зазначених теорій від національної ідеї, що простежується у творчому доробку автора.

Євгеніуш Вільковський наголошує на актуальності роману в контексті діалогу польсько-українських взаємин. Життєдіяльність Липинського є прикладом компромісу між двома протидіючими сторонами: поляк (у ширшому розумінні – будь-яка інонаціональність) на теренах української землі: «За словами Липинського, вона («польськість» – *Н.Т.*) має бути адаптована до потреб української справи. Кожен, хто живе на українській землі, незалежно від етнічного походження, мови, релігії, мав (має) право брати участь в українському громадському житті» [6, с. 4]

Новаторською вважаємо спробу польського дослідника розглянути порушені в романі проблеми в контексті історичної тягlosti. Вбачаємо в такому підході відгомін гегелівської філософії як у загальних рисах (ідея неперервності та взаємопов'язаності буття, переходу від кількості до якості), так і в ідеях правової держави. У зв'язку із цим постає потреба об'єктивного перегляду традиційного погляду на споконвічні міжнаціональні взаємини українців, відкинувши всі емоції та стереотипи. Зрозумілою видається науковцю національне бачення історичних подій І. Корсака (в основному це стосується більшовицького минулого). Однак науковцю видається

недостатньо розкритою позиція автора в цьому питанні: умовність зображених подій чи «змагання з важким минулим»?

Для розуміння цієї позиції, на наш погляд, треба залучити всі або, принаймні, декілька творів письменника. Тоді можна дійти висновку, що введення автором епізодів міжнаціональних взаємин відбувається з метою залучення читача до переосмислення минулого в сучасному прочитанні, адже І. Корсак неодноразово наголошував на своїй концепції історичного роману, суголосній І. Франкові, – історичний твір має сенс, коли апелює до сьогодення. Отже, маємо справу з умовністю тексту.

Як підсумок, автор відгуку наголошує на необхідності переосмислення історичного минулого двох народів у єдності матеріального й трансцендентального. Бо саме християнські традиції з притаманними їм етичними цінностями є тією основою, яка єднає дві культурні традиції. Трансценденталізм Липинського (у прагненні дотримання Божих заповідей), на думку автора, вплинув на його ідеї розбудови держави і цим апелює до сучасників. Водночас героєві роману притаманна гегелівська модель держави як результату історичного розвитку суспільства. Липинський, як і Гегель, був прихильником конституційної монархії і саме в ній вбачав майбутнє української держави. Тому, як зазначає науковець, він був противником будь-яких революцій, адже вони не сприяють створенню якісно нового, проте руйнують усі попередні надбання поколінь.

Роман Івана Корсака, як наголошує професор, є важливим кроком на шляху до осмислення доробку В. Липинського, зокрема, і в контексті сучасності.

Найбільш досліджуваним серед науковців є історико-біографічний роман «Перстень Ганни Барвінок». Така увага пояснюється вибором головних героїв роману, адже джерельної бази досліджень, пов'язаних з іменами Ганни Барвінок та Пантелеймона Куліша, існує чимало, тому є, чим оперувати та із чим порівняти.

Цінні зауваги до твору висловив Володимир Поліщук у післямові «Мозаїка буття Ганни Барвінок». Говорячи про загальне відродження історико-біографічного жанру, він вказує на значний внесок у нього Івана Корсака. Аналізуючи роман «Перстень Ганни Барвінок», науковець відзначає новаторство сюжету – події очима Ганни Барвінок, а не Пантелеймона Куліша. Звернено особливу увагу на часово-просторові межі роману. Відзначаючи загальну класичність фабули (від юності до старості героїні й навіть

далі), дослідник водночас звертає увагу на мозаїчну будову й довільний хронотоп твору: «Що ж до всієї широкої площини роману, то Іван Корсак на тій площині вільно ведеться з хронотопом, легко перемижує часові площини по вісі минуле – сучасне (Кулішам) – майбутнє, часто вдається до форми спогаду, інколи – до прийому сну, густо цитує листи й інші джерела, що додає твореному документальній достовірності чи психологічної напруги, допомагає висвітлити ту чи ту грань характеру героїні та її відомого чоловіка» [7, с. 241]. У той же час така фрагментарність та багатосюжетність твору дещо ускладнює, на думку дослідника, вільно сприймати події, адже «зважаючи на означену мозаїчність і помітну динаміку й напругу сюжетних колізій, читачеві, особливо не спокушеному в історико-культурологічних, літературно-естетичних колізіях XIX століття, доведеться вельми активно «співпрацювати» з думкою автора, аби з мозаїки скласти цілісну картину буття Ганни Барвінок, тим паче, що письменник окреслює в романі й доволі широкий «людський контекст» із відомих і знаменитих діячів української літератури й історії XIX століття» [7, с. 241].

О. Головій у критичному відгуку «Дорогоцінності Ганни Барвінок», відзначаючи велику майстерність автора, зауважує, що новаторство І. Корсака полягає в залученні досі не досліджуваних архівних матеріалів. Також дослідниця звернула увагу на порушену автором проблему жіночого прозописьма межі XIX–XX ст.: «Звісно, не можна нікого ображати, але на фоні творів Ганни Барвінок, Марка Вовчка, Наталії Кобринської, Олени Пчілки та інших талановитих українських письменниць чимало робіт західноєвропейського жіноцтва стають блідими, які справді видаються отими самопальними лебедями з примітивних картин самопальних художників» [8].

Більш ґрунтовною науковою розвідкою є праця О.А. Галича «Ганна Барвінок у біографічному просторі». У дослідженні він аналізує роман із точки зору жанрової дефініції. Науковець зараховує твір до художньо-біографічної прози. Аналізуючи сюжетні лінії роману, автор статті визначає співвідношення достовірних подій та домислу й вимислу у творі. Так, до реальних фактів, використаних письменником, автор відносить громадську та сподвижницьку діяльність Олександри Білозерської, її відношення із чоловіком, зокрема, його зради з іншими жінками), відносини подружжя з відомими людьми, такими, як Т. Шевченко, М. Костомаров,

І. Пулюй та інші. До художнього вимислу дослідник зараховує епізоди з білою вороною. Також домислами є позасюжетні елементи, такі як марення чи сни. Дослідник звертає увагу на те, що Іван Корсак у романі зображує особисте життя героїні, водночас залишаючи поза увагою її літературну діяльність: «Працюючи над романом, І. Корсак зібрав і осмислив чимало історичних джерел, реальних документів, листів, спогадів, що проливали світло на історію життя Олександри Білозерської, яка увійшла в історію української літератури як Ганна Барвінок, хоча її творчість здебільшого залишається поза увагою письменника, набагато більше уваги він приділяє взаєминам героїні зі своїм чоловіком Пантелеймоном Кулішем, а також його інтимним пригодам із відомими жінками: Милорадичівною, Олександрою Смирновою, Параскою Глібовою, Марком Вовчком тощо» [9]. Досліджуючи образи героїв роману, О. Галич звертає увагу на еволюцію особистостей Ганни Барвінок та Пантелеймона Куліша. Зокрема, Олександра Білозерська долає шлях від юної закоханої дівчини, через образ знедаланої жінки, на плечі якої лягло все господарство, до психологічно зрілої особистості, яка свідомо власне життя присвятила служінню справі чоловіка. Пантелеймон Куліш, який із перших сторінок постає закоханим, здатним на подвиги чоловіком, що заохочує дружину до творчості, морально капітулює перед привабливістю інших жінок та власною пихою. Отже, Олександр Галич одним із перших здійснив ґрунтовний аналіз роману І. Корсака, присвяченого родині Кулішів.

Жанрову природу роману «Перстень Ганни Барвінок» досліджують сучасні науковці В. Мелешко та С. Кононенко. Відносячи роман до художньо-біографічної прози, дослідниці аргументують свою думку наявністю лише реальних персонажів та опертям виключно на документальну основу. Вони розподіляють героїв відповідно до їхньої функціональності у творі: ті, які діють, і ті, про яких є згадки: «Усіх персонажів «Персня...» можна з повним правом поділити на дві групи: 1) ті, що діють безпосередньо, явно, рухаючи сюжет; 2) ті, яких автор лише згадує, аргументуючи певну подію, явище, факт, ілюструючи нерідко думки головної героїні» [10]. До першої категорії авторки відносять головних героїв – Ганну Барвінок, Пантелеймона Куліша та родину Білозерських. Наближеними до першої категорії вважають Т. Шевченка, А. Вахнянина, І. Пулюя, родину Аксакових, П. Глібову, Я. Головацького. Інші герої належать до другої групи і виконують

функцію «аргументації або підсилення якогось факту» [10]. Також у дослідженні коротко окреслено функцію епістолярію в романі.

Цікаву спробу аналізу здійснив А. Галич у монографії «Портрет у мемуарному та біографічному дискурсах: семантика, структура, модифікації». Він аналізує роман «Перстень Ганни Барвінок» із точки зору ролі портретування в романі. Дослідник використовує методологію Р. Барта, членуючи текст на окремі фрагменти, у центрі яких знаходиться портретний опис, йдучи від портрета до портрета, починаючи від головних героїв і закінчуючи другорядними. «Традиційних описів зовнішності Олександри Білозерської (Ганни Барвінок) і її чоловіка відомого письменника XIX ст. Пантелеймона Куліша в романі «Перстень Ганни Барвінок» майже немає, тому вони не підлягають однозначному прочитанню й вербалізації» [11, с. 317]. Отже, на думку дослідника, естетичні функції портретних характеристик можуть мати декілька тлумачень, тому автор пропонує свій варіант їхнього прочитання. Розглядаючи портрети героїв, автор наголошує на важливості деталей у їх творенні: «При створенні портретів реальних персонажів І. Корсак особливу увагу зосереджує на окремих виразних деталях, жестах, міміці» [11, с. 317]. Дослідник вказує й на таку важливу деталь, як введення до тексту оніричного портрету. Зокрема, в описі Ганни Барвінок це – сон про тяжку дорогу на прощу, що символізує страдницьку долю героїні. Стосовно портретної характеристики Куліша, новаторством, зазначає дослідник, є використання в оніричному портреті анімалістичних мотивів: «Новим є широке використання оніричних портретів, зокрема вперше в українській документальній літературі І. Корсак використовує модифікацію оніричного портрета реального героя, який несе в собі анімалістичні риси» [11, с. 339]. Мова йде про сон Куліша, де він бачить себе в образі лева, що, на нашу думку, символізує, з одного боку, жагу до визнання, а з іншого – самотність. Отже, Артем Галич у своїй монографії здійснив новий підхід до аналізу роману І. Корсака «Перстень Ганни Барвінок» [11].

Особисте життя родини Кулішів у творчому доробку Івана Корсака та Віктора Петрова стало об'єктом аналізу дослідниці В.М. Владимирової. Приділяючи велику увагу непересічній особистості П. Куліша, дослідниця вказує на різногранне трактування його образу В. Петровим та І. Корсаком. В. Петров, не заперечуючи творчого генія Куліша, все ж більшу увагу акцентує на інтимному житті героя. При цьому, на думку авторки, образ дружини лишається десь на задньому

плані. У романі Івана Корсака «тема митця, його жертвовного служіння розбудові національно-духовної свідомості українців є однією з головних...» [12]. Говорячи про тему митця, авторка статті, на нашу думку, має на увазі як Куліша, так і Олександрю Білозерську. Адже саме її сподвижницька діяльність та самопожертва сприяли зростанню творчого генія Куліша. Дослідниця вказує й на відмінності у співвідношенні домислу/вимислу та історичної правди у фабулах обох творів: «У текстовому просторі повісті В. Петрова чимало місця відведено не тільки епістолярним матеріалам, а й вимислу. Реконструюючи життя письменника, автор інтегрує події на основі власних світоглядних позицій» [12]. У творі І. Корсака домисел слугує засобом зв'язку документальних матеріалів: «Упродовж усього твору І. Корсак поєднує архівні матеріали й тактовну художню версію зображуваного, реальні факти не розчиняються в авторській фантазії, а стають об'єктом більш широкого читацького осмислення» [12].

В.М. Владимірова звертає увагу на те, що образ Куліша в романі пропущено через свідомість Ганни Барвінок. На цьому наголошує й відомий письменник та літературознавець Михайло Слабошпицький у критичному відгуку «Рятівниця Пантелеймона Куліша». Аналізуючи роман, об'єктом дослідження в якому є вже розроблена й не нова тема, дослідник відзначає, що маємо жіночий погляд на події і в цьому вбачає новаторство письменника: «Маємо отой специфічний варіант інтерпретації подій, який простежується, наприклад, у романі французького письменника Ерве Базена «Подружнє життя», де є суто жіночий погляд на описувані події, їхня оцінка жінкою, котра стала учасницею тих подій. <...> Отже, в романі Корсака висвітлено факти відомі, але не тільки. Бо, виявляється, на них можна глянути й з іншого погляду. І знайти там другий і третій план, непомітні поспішно-поверховому погляду» [12]. Однак, як зазначає дослідник, роман Корсака не має тієї категоричної суб'єктивності, яка властива, наприклад, В. Петрову: «Корсак у романі не бере на себе ролі адвоката Ганни Барвінок і прокурора любовстрасного Куліша. Він, по-перше, виступає реконструктором того, «як усе було», а по-друге, пояснюючи глибинні причини й мотиви взаємин, не спокушається роллю служителя Феміди. Він прагне сам зрозуміти, чому все так складалося. Такт і делікатність автора втримує його від нудного моралізування навіть там, де до цього дуже заохочує сам життєвий матеріал» [12].

Від себе ж слід додати, що часто роздуми О. Білозерської є рупором авторських ідей у творі,

а отже, образ Куліша читач сприймає опосередковано через авторське бачення. Усе ж, вважаємо, що в деяких епізодах Куліш сприймається крізь призму власних, а не Олександрі, роздумів та емоцій. Часто автор подає два погляди на подію. Прикладом може слугувати епізод з листами до Олександрі Михайлівни, у яких чоловік, між іншим, розповідає про своє захоплення Манею де Бальмен. Спостерігаємо два погляди на подію: від імені Олександрі: «Дивна річ, у листах чоловіка все більшого місця відводиться цій молоденькій дівчині. Олександра Михайлівна не вважала себе через міру ревнивою, однак у тональності листів вона ловила якісь нотки, які видавалися їй підозрілими, і десь у грудях мимоволі зароджувався і наростав звичайний жіночий спротив. <...> Щось відбувається з ним, – не раз спадало на думку Олександрі Михайлівні, це вона чула душею, та одного чуття замало, як немає відповіді. Роками останніми все скаржився він на самотність, на нерозуміння його» [7, с. 43], та від імені Пантелеймона: «Пантелеймон Олександрович не раз сам собі диву давався, звідки на нього і за які прогріхи впала, як сніг у Петрівку, ця гризота недавня <...>. Здавалося б, чого ще йому бажати: вірна і турботлива дружина, що з сірого досвітка <...> і аж до сутінок надвечірніх <...> опікується ним <...>. А може <...> якраз через ту турботливість надмірну, пересолоджену часом, на нього й напала ця непояснювана оскома <...>. Чи може ти унікальний який, душа в тебе здатна любити двох одночасно? Чи ти звичайнісіньке біологічне твориво, банальний самець, вся сутність життєва якого чим більше самок запліднити? Видається, ні те, ні друге... А ще, ймовірно, просто працю твою сізифову не всі і не зразу втямлять та сприймуть, от і смоложить тебе перед душами непорочними помалюватися <...>» [7, с. 45]. Схоже трактування любовних стосунків, на думку В.М. Владимірової, маємо в повісті В. Петрова: «На колізіях його (П. Куліша) особистого життя найбільше позначилися любовні романи з жінками, що мали сенс творчого натхнення, самоствердження». Отже, з поданих уривків можемо зробити такі висновки: по-перше, образ Куліша формується як через сприйняття Олександрі, так і шляхом саморефлексії героя, по-друге, Іван Корсак, як і В. Петров, вбачає любовні історії Куліша джерелом натхнення та способом підвищення самооцінки.

Висновки. Підводячи підсумки огляду літературознавчих джерел, присвячених художній спадщині Івана Корсака, можемо виокремити риси творчої індивідуальності письменника, а

саме: інтелектуальність творчого доробку митця, унікальність джерельної бази історичного прозаписма, тяжіння до авторських рефлексій та само-рефлексій героїв як засобів психологізму (психологізації) твору, синтез достовірного зображення історичних героїв з романтичною традицією творення образів персонажів, що дозволяє говорити про модерну парадигму творчості письменника, філософське осмислення дійсності в поєднанні з національною ідеєю, проектування історичних

подій на сучасність, превалювання національного в образах історичних персонажів, багатство художньої образності ідіостилу письменника.

Отож аналіз літератури, присвяченої художній спадщині Івана Корсака, переконливо доводить необхідність комплексного вивчення творчого доробку письменника, адже літературознавчі дискурси в переважній більшості складають відгуки, передмови та післямови до художніх творів волинського письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жарких М. Пам'яті Івана Корсака. URL : <https://www.m-zharkikh.name/uk/Miscel/InMemoriamIFKorsak.html>.
2. Головій О. Історичний роман – як ліки проти байдужості. URL : <http://ivankorsak.com/istorichnij-roman-ya-k-liki-proti-bajduzhosti/> (дата звернення : 11. 12. 2017).
3. Кучерепа М. Чи можна досягнути суперечливий, нерозумно влаштований світ? *Мисливці за маревом* / І. Корсак. Київ : Ярославів Вал, 2014. С. 255–268.
4. Слабошпицький М. Поляк з українською групою крові. Кілька уваг про Міхала Чайковського й про «Отамана Чайку» Івана Корсака : післямова. *Отаман Чайка* / І. Корсак. Київ : Ярославів Вал, 2010. С. 168–188.
5. Слабошпицький М. Я хочу, щоб була Україна... : [післямова]. *Діти Яфета* / І. Корсак. Київ : Ярославів Вал, 2010. С. 197–218.
6. Вільковський Є. Душею ту землю почути... . *Літературна Україна : Газета письменників України*. Київ. 2014. 45 (20 листоп.). С. 4.
7. Корсак І. Перстень Ганни Барвінок : роман. Київ : Ярославів Вал, 2015. 248 с.
8. Головій О. Дорогоцінності Ганни Барвінок. URL : <https://ivankorsak.com/dorogotsinnosti-ganny-barvinok/>.
9. Галич О. Ганна Барвінок у біографічному просторі. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія : збірник наукових праць*. Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2015. Вип. 13. С. 14–21.
10. Мелешко В., Кононенко С. «Перстень Ганни Барвінок» Івана Корсака як художньо-біографічний роман. *Рідний край: науковий публіцистичний худ.-літ. альманах*. Полтава : Полтавський держ. пед. університет ім. В.Г. Короленка, 2017. Вип. 2. С. 96–100.
11. Галич А. Портрет у мемуарному та біографічному дискурсах: семантика, структура, модифікації : монографія / за наук. ред. О.О. Бровко. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2017. 449 с.
12. Владимірова В. Несподівані ракурси долі (творчо-особисте життя родини Кулішів за творами В. Петрова «Романи Куліша» та І. Корсака «Перстень Ганни Барвінок»). *Філологічні трактати: науковий журнал*. Суми : Сумський державний університет, 2017. Том 9/1. С. 127–135.